

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ПИЛИПЕНКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

УДК 343.985:343.773

ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ
НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Луганському державному університеті внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент
Коваленко Володимир Вікторович,
Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
учений секретар секретаріату вченої ради.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Степанюк Руслан Леонтійович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ МВС України,
професор кафедри криміналістики та
судової експертології факультету № 1;

кандидат юридичних наук, доцент
Горбаньов Ігор Миколайович,
Одеський державний університет
внутрішніх справ МВС України,
професор кафедри криміналістики, судової
медицини та психіатрії факультету № 3.

Захист відбудеться «28» листопада 2018 р. о «10.00» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.30 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 431.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «26» жовтня 2018 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Д.С.

Слінько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезрештатуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах (ст. 1 Лісового кодексу України). Неналежний рівень соціального забезпечення населення, високий рівень безробіття, незадовільна еколого-правова культура населення, відсутність дієвого контролю за станом і охороною лісу, а також сталий попит на деревину роблять українські ліси привабливим об'єктом злочинних посягань.

Найбільш відомими та небезпечними серед правопорушень у сфері лісового господарства є незаконні порубки лісу (ст. 246 КК України). Заподіюючи величезні матеріальні збитки, такі злочини завдають невідомої шкоди довкіллю, яка за масштабами споріднена з екологічною катастрофою.

За статистикою, незаконні порубки складають значну частку у структурі облікованих злочинів проти довкілля (55,29 % – за 9 міс. 2018 р., 60,45 % – 2017 р., 58,69 % – 2016 р., 46,75 % – 2015 р., 39,25 % – 2014 р.) та вирізняються чіткою динамікою до зростання (з 1 030 облікованих кримінальних правопорушень у 2014 р. до 2276 у 2017 р. та 1 599 за 9 місяців 2018 р.). Зважаючи на високу латентність незаконних порубок, яка за даними фахівців становить майже 73 %, наведені офіційні дані далекі від реальності і не відображають дійсних масштабів їх розповсюдженості. При цьому частка кримінальних проваджень, спрямованих до суду з обвинувальним актом, є незначною (19,57 % – 9 міс. 2018 р., 18,23 % – 2017 р., 9,86 % – 2016 р., 13,79 % – 2015 р. та 22,72 % – 2014 р.), що свідчить про вкрай низьку ефективність роботи правоохоронних органів з виявлення, розслідування й запобігання досліджуваного різновиду злочинів.

Проблеми методики розслідування окремих видів злочинів розглянуто в працях Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, О. М. Бандурки, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, В. К. Гавла, І. В. Гори, І. Ф. Герасимова, В. Г. Гончаренка, М. В. Даньшина, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, В. В. Коваленка, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, В. О. Малярів, Г. А. Матусовського, В. О. Образцова, О. В. Одерія, В. Д. Пчолкіна, М. В. Салтевського, Р. Л. Степанюка, В. М. Стратонова, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, Ю. М. Черноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського, Б. В. Щура, О. О. Юхна, М. П. Яблокова та інших учених.

Окремі криміналістичні аспекти розслідування незаконних порубок лісу знайшли відображення у працях, присвячених методиці розслідування злочинів проти довкілля (зокрема це роботи М. О. Духна «Розслідування екологічних злочинів» (2001), С. О. Книженко «Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів» (2005), О. В. Одерія «Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля» (2015 р.) та ін.). Однак,

спеціального комплексного дослідження, присвяченого основам методики розслідування цих злочинів в Україні, не проводилося. Зазначені обставини обумовили вибір цієї теми для проведення дисертаційного дослідження та свідчать про її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію підготовлено відповідно до переліку Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 р.р., затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275 (додаток 7, п. 7.22) та Плану науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. Тему роботи затверджено Вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка (протокол № 5 від 22 грудня 2015 р.), а також зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 927, 2015 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у розробленні на базі положень загальної теорії криміналістики, результатів узагальнення та аналізу судово-слідчої практики основ методики розслідування незаконної порубки лісу.

Для досягнення зазначеної мети поставлені такі *завдання*:

- обґрунтувати та розробити криміналістичну характеристику незаконної порубки лісу;
- розкрити криміналістично значущі ознаки обстановки незаконної порубки лісу;
- з'ясувати типові способи вчинення незаконної порубки лісу;
- охарактеризувати та класифікувати типові сліди підготовки, вчинення і приховування незаконної порубки лісу;
- встановити структуру злочинних груп, які вчиняють незаконну порубку лісу та суб'єктно-особистісні властивості осіб, що до них входять;
- визначити основні джерела інформації про ознаки незаконної порубки лісу та сформулювати орієнтовний алгоритм дій слідчого під час прийняття рішення про початок досудового розслідування;
- окреслити обставини, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні незаконної порубки лісу;
- виділити типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування незаконної порубки лісу та сформулювати відповідні їм слідчі версії та типові тактичні операції, спрямовані на їх перевірку й вирішення конкретних задач розслідування;
- визначити організаційні і тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування цього різновиду злочинів;
- конкретизувати особливості використання можливостей судових експертиз при розслідуванні незаконної порубки лісу.

Об'єктом дослідження є діяльність з учинення незаконної порубки лісу та діяльність правоохоронних органів з досудового розслідування цього різновиду злочинів.

Предметом дослідження є основи методики розслідування незаконної порубки лісу.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації складають загальні закони та категорії теорії пізнання, зокрема діалектичний метод пізнання соціальних явищ і процесів, взаємодії об'єктів і закономірностей їхнього відбиття, а також загальнонаукові та окремі наукові методи пізнання. У процесі дослідження використовувалися такі методи: *абстрагування* – для глибшого розуміння досліджуваного різновиду злочинів та формування абстрактних теоретичних конструкцій, що відображають його сутність (розділ 1); *догматичний* – при тлумаченні кримінальних правових і криміналістичних категорій, уточненні понятійного апарату дослідження (розділи 1–3); *формально-логічні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, класифікація, порівняння, узагальнення, моделювання та ін.)* – під час визначення поняття та сутності криміналістичних категорій, що досліджуються у дисертації; дослідження концепцій, точок зору авторів із окремих питань, що охоплюються предметом дослідження (розділи 1–3); *системно-структурний* – для системного аналізу елементів криміналістичної характеристики, а також при розробленні типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування та встановленні особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій (розділ 1, підрозділи 2.3, 3.1–3.2); *структурно-функціональний* – для визначення організаційно-тактичних засад проведення окремих слідчих (розшукових) дій (підрозділи 3.1, 3.2); *статистичний та соціологічний (анкетування та інтерв'ювання)* – для вивчення думки слідчих Національної поліції України (розділи 1–3).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі лісового господарства, кримінального права та процесу, криміналістики, судової експертології, філософії, соціології.

Нормативну та інформаційну базу дослідження складають Конституція України, лісове, екологічне, природоохоронне, кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство України, постанови Пленуму Верховного Суду України, відомчі нормативно-правові акти, що регламентують організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Емпіричну базу дослідження складають систематизовані статистичні матеріали Управлінь інформаційної підтримки та координації поліції «102», Головних управлінь Національної поліції в Луганській, Донецькій, Миколаївській, Херсонській, Тернопільській, Закарпатській та Житомирській областях про незаконну порубку лісу за період 2010–2017 рр.; зведені дані вивчення матеріалів 210 кримінальних проваджень щодо розслідування незаконної порубки лісу в Луганській, Донецькій, Миколаївській, Херсонській, Тернопільській, Закарпатській та Житомирській областях та узагальнені результати опитування слідчих (125 респондентів) ГУ НП в Луганській, Миколаївській та Донецькій областях. Також у процесі дослідження дисертанткою було використано власний досвід роботи на посаді адвоката.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, в якому на основі

сучасних положень криміналістики, узагальнення результатів судово-слідчої практики, чинного кримінального і кримінального процесуального законодавства вирішено конкретне наукове завдання щодо теоретичного обґрунтування та розробки основ методики розслідування незаконної порубки лісу. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, до найбільш значущих із яких, що відображають новизну дисертації, належать:

уперше:

– обґрунтовано структуру та розроблено криміналістичну характеристику незаконної порубки лісу, в якій виокремлено та розкрито наступні елементи: обстановку та предмет злочинного посягання; способи готування, вчинення та приховування злочину; сліди злочину; особу злочинця;

– виокремлено та охарактеризовано типові способи вчинення незаконної порубки лісу. Визначено, що специфіка таких способів обумовлюється особливостями технологічного циклу лісозаготівлі та складається із послідовного ланцюга взаємопов'язаних процесів, що включають лісосічні та транспортні роботи;

– систематизовано типові слідчі ситуації, що складаються на початковому етапі розслідування цього різновиду злочинів: 1) встановлено ознаки вчинення незаконної порубки, особу (злочинця) затримано на гарячому; 2) встановлено ознаки вчинення незаконної порубки, встановлено ознаки особи злочинця, проте останнього не було затримано; 3) встановлено ознаки вчинення незаконної порубки, не встановлено ознаки особи злочинця. Для кожної з наведених ситуацій визначено їх різновиди, сформульовано відповідні їм слідчі версії та запропоновано типові тактичні операції, спрямовані на перевірку основних версій і на вирішення конкретних задач розслідування;

удосконалено:

– перелік основних джерел інформації про ознаки незаконної порубки лісу та сформовано орієнтовний алгоритм дій слідчого під час перевірки отриманої первинної інформації та прийняття обґрунтованого рішення про початок досудового розслідування;

– перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування незаконної порубки лісу, до яких належать: подія незаконної порубки лісу; предмет злочинного посягання; особа злочинця; співучасники порубки, їх роль у вчиненні злочину, наявність ознак організованості в їх діяннях; винуватість злочинців у вчиненні незаконної порубки, їх форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення тощо;

– положення щодо класифікації типових слідів цього різновиду злочинів. Запропоновано диференціювати їх на сліди підготовки, вчинення та приховування незаконної порубки лісу, зокрема: транспортних засобів; лако-фарбового покриття та паливно-мастильних матеріалів; знарядь та механізмів розпилу та рубки деревини; рук; зубів; взуття; біологічних об'єктів тощо;

– організаційні і тактичні положення та рекомендації щодо підвищення ефективності проведення огляду місця події, допиту свідків та підозрюваних під час розслідування незаконної порубки лісу;

набули подальшого розвитку:

– положення щодо особливостей утворення, структури, функцій та суб'єктно-особистісних властивостей членів злочинних груп, які вчиняють незаконну порубку лісу, у складі яких виділено: організатора, виконавців та пособників;

– положення щодо типової обстановки досліджуваного різновиду злочинів, яка визначається як система певних взаємопов'язаних об'єктів впливу посягання, що формують середовище слідоутворення, та включає просторово-часові, природно-кліматичні (метеорологічні) та виробничі фактори;

– положення щодо типового для розслідування незаконної порубки лісу комплексу судових експертиз, до якого входять дактилоскопічна, трасологічна, ґрунтознавча, судово-економічна, судово-біологічна, ботанічна, земельно-технічна та екологічна експертизи.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертаційному дослідженні теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджено та надалі може бути використано:

– у науково-дослідницькій сфері – для подальшого вдосконалення методики розслідування незаконної порубки лісу (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка від 11 квітня 2018 р.);

– в освітньому процесі – при викладанні курсу «Криміналістика», підготовці підручників та навчальних посібників, а також при проведенні занять у системі підвищення кваліфікації працівників слідчих підрозділів Національної поліції України (акт впровадження Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка від 25 квітня 2018 р.);

– у правозастосовній діяльності – як рекомендації щодо організації досудового розслідування незаконної порубки лісу, а також проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час такого розслідування (акт впровадження СУ ГУ НП в Луганській області від 03 липня 2018 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у процесі роботи над дисертацією, оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Проблеми доказування: теорія і практика» (м. Северодонецьк, 29 жовтня 2016 р.), «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності» (м. Северодонецьк, 23 грудня 2016 р.); «Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення діяльності судової і правоохоронної системи» (м. Северодонецьк, 19 травня 2017 р.); «Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю» (м. Кривий Ріг – м. Маріуполь, 12 квітня 2018 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у десяти наукових публікаціях, сім з яких – наукові статті, опубліковані у юридичних фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України (з них

одну статтю опубліковано у зарубіжному виданні), а також у тезах трьох наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура роботи зумовлена метою, завданнями, предметом та логікою дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (181 найменування на 19 сторінках) та додатків (на 18 сторінках). Загальний обсяг дисертації складає 199 сторінок, із них основного тексту – 148 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір та актуальність теми дослідження, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт, предмет, використані методи, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика незаконної порубки лісу» складається з чотирьох підрозділів, в яких розглянуто проблеми формування криміналістичної характеристики цього різновиду злочинів, а також досліджено такі її структурні елементи як предмет злочинного посягання та обстановка злочину, способи та сліди готування, вчинення й приховування злочину, особа злочинця.

У *підрозділі 1.1 «Проблеми формування криміналістичної характеристики незаконної порубки лісу»* відзначено, що сьогодні теорія криміналістичної характеристики злочинів досягла значних успіхів у своєму розвитку, а дискусійність окремих її положень зумовлена виникненням необхідності розроблення нових методик, розширенням бази їх формування, сучасними підходами до принципів криміналістичної класифікації злочинів. Наголошено на особливій ролі кримінально-правової характеристики незаконної порубки лісу як базису для формування криміналістичної характеристики даного різновиду злочинів.

З урахуванням наявних позицій науковців (О.В. Сторчоуса, О.О. Дудорова та ін.) та результатів проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, на підставі системного тлумачення положень лісового та кримінального законодавства України, усі незаконні порубки лісу, залежно від наявності/відсутності спеціального дозволу та від мети вчинення порубки, запропоновано поділяти на: *побутові (36,5 %)* – які здійснюються місцевим населенням для задоволення власних потреб (опалювання, будівництво, продаж на дрова); *комерційні (54,8 %)* – які здійснюються у великих розмірах групами осіб з метою подальшої реалізації незаконно добутої деревини; *сірі (8,7 %)* – які здійснюються на підставі дозвільних документів, але з грубими порушеннями чинних правил лісозаготівлі.

До структури криміналістичної характеристики незаконної порубки лісу запропоновано включити такі елементи: предмет злочинного посягання та обстановка злочину; способи та сліди готування, вчинення й приховування

злочину; особа злочинця.

У підрозділі 1.2 «Предмет злочинного посягання та обстановка злочину» виокремлено криміналістично значущі відомості щодо предмета незаконної порубки лісу, а також досліджено структуру та зміст обстановки злочину як елемента криміналістичної характеристики.

Виходячи зі змісту ст. 246 КК України, предметом досліджуваного різновиду злочинів є дерева та чагарники, які ростуть у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду. Для встановлення складу злочину потрібно визначити, що дерева та чагарники, як представники флори (природного і штучного походження), перебували на пеньку (не були відділені від кореня), а також не набули товарно-грошової форми, тобто статусу майна.

На підставі вивчення та узагальнення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що предметом злочинного посягання у 97,7 % були дерева, зокрема хвойних (25,2 %) та листяних (72,5 %) порід. У решті випадків – 2,3 % – чагарники (зокрема тис, дерен). Серед хвойних порід дерев предметом злочинного посягання були: сосна (41,7 %), смерека (39,3 %), ялина (17,4 %), інші – 1,6 % (зокрема модрина), а серед листяних – акація (22,7 %), дуб (21,1 %), клен/явір (9,7 %), бук (9,6 %), ясен (7,2 %), граб (5,1 %), вільха (4,2 %), в'яз (4,2 %), береза (3,5 %), інші – 12,7 % (зокрема берест, осика, горіх, тополя, липа, верба, гледичія, черешня та ін.).

Спираючись на результати вивчення та узагальнення матеріалів кримінальних проваджень та розглянутих у криміналістичній літературі структурних елементів обстановки екологічних злочинів, у структурі обстановки незаконної порубки лісу запропоновано виокремлювати просторово-часові, природно-кліматичні (метеорологічні), виробничі (які пов'язані із процесами легальної заготівлі деревини та охороною лісів) елементи. Визначено та розкрито зміст кожного з виділених елементів обстановки незаконної порубки лісу.

Встановлено, що незаконні порубки лісу належать до числа «сезонних злочинів». Максимальна кількість незаконних порубок припадає на пізню осінь, зиму, та різко скорочується у весняний період, а в літку такі випадки носять поодинокий характер.

У підрозділі 1.3 «Способи та сліди готування, вчинення й приховування злочину» визначено, що способи вчинення незаконної порубки лісу у більшості випадків мають повну структуру та здійснюються шляхом довгочасної реалізації комплексу активних дій, з активним використанням різноманітних знарядь і засобів, що залишають певні сліди.

Встановлено, що підготовчі дії злочинців до вчинення незаконної порубки лісу включають: вибір часу, місця незаконної порубки, а також визначення дерев для порубки; підшукування та підготовка знарядь та засобів порубки; підбір співучасників злочину; вирішення питання щодо подальшої реалізації незаконно добутої деревини, а також отримання (підроблення) документів на її перевезення та легалізацію.

Дії з безпосереднього вчинення злочину обумовлюються особливостями технологічного циклу лісозаготівлі та складаються із послідовного ланцюга взаємопов'язаних процесів, що включають: лісосічні (вибір конкретних дерев для порубки, їх звалювання, а також очищення стовбурів дерев від гілок та кряжування на сортименти) та транспортні роботи (трелювання деревини до місця завантаження, завантаження та вивезення деревини).

До способів приховування таких злочинів віднесено підкуп або залякування працівників лісництва; підкуп працівників правоохоронних та митних органів; виготовлення або отримання фіктивних документів для проведення порубки, транспортування та подальшої легалізації незаконно добутої деревини; незалучення до етапу завантаження та перевезення незаконно добутої деревини осіб, які безпосередньо здійснювали незаконну порубку; маскування пеньків, залишених після порубки, мохом, листям, гілками дерев; швидка реалізація або видозмінення незаконно добутої деревини; підпал ділянки, де здійснювалася незаконна порубка.

Відзначено, що реалізація розглянутого комплексу дій з підготовки, вчинення та приховування незаконної порубки лісу неминуче призводить до виникнення різних відображень в оточуючому злочинні дії середовищі та у свідомості людини, тобто матеріальних та ідеальних слідів.

На підставі результатів узагальнення матеріалів кримінальних проваджень виокремлено найбільш характерні матеріальні сліди, що утворюються під час вчинення незаконної порубки лісу: сліди людини, зокрема: сліди взуття (89,8 %), сліди рук (87,2 %), сліди біологічних об'єктів (слини, волосся, крові, у випадку травмування на місці злочину) – 56,1 %, сліди предметів побуту (одяг, їжа, недопалки) – 31,5 %, інші об'єкти, залишені злочинцем на місці порубки – 2,3 %; сліди знарядь, виробничих механізмів та транспортних засобів, зокрема: транспортних засобів (91,2 %), елементів допоміжних пристосувань (гідроманіпуляторів, лап-опор), лако-фарбового покриття та паливно-мастильних матеріалів – 35,7 %, сліди знарядь та механізмів розпилу та рубки деревини, уламків зубчиків їх робочої частини (32,6 %); документів (36,2 %).

Встановлено, що наслідки вчинення незаконної порубки лісу можуть проявлятися як негайно після здійснення порубки (відділення дерев від кореня до стану припинення росту, погіршення захисних та екологічних властивостей лісу або зниження відсотку участі головної породи в складі насадження), так і мати віддалений у часі характер (погіршення врожаю через знищення полезахисної лісосмуги, ерозійні процеси цінних ґрунтів, зсуви та селі, що спричинили реальну матеріальну та іншу шкоду тощо). Відзначено, що складність виявлення та фіксації слідів-наслідків незаконної порубки лісу полягає у відсутності спеціальних знань в уповноважених осіб органів досудового розслідування та потребі залучення спеціалістів до проведення відповідних слідчих оглядів.

У підрозділі 1.4 «Особа злочинця» визначено структуру злочинних груп, що вчиняють незаконну порубку лісу, а також наведено суб'єктно-особистісні

властивості осіб, які входять до таких груп.

Проведене дослідження показало, що відомості офіційної статистики не відображають реального стану справ щодо осіб, які здійснюють незаконну порубку лісу. Спираючись на результати опитування слідчих Національної поліції України, встановлено, що злочинам, які пов'язані з незаконною порубкою лісу, властивий, переважно, груповий характер їх вчинення (86,4 %), що надає можливість злочинцям «убезпечити» процеси порубки та подальшої реалізації незаконно добутої деревини, а також дозволяють розширювати канали її збуту. Виключення можуть складати лише випадки побутової порубки невеликих дерев, що здійснюються з метою заготівлі дров. Така характерна особливість механізму незаконної порубки лісу істотно ускладнює процес розслідування цих злочинів, викликає труднощі, пов'язані зі встановленням усіх співучасників злочину, конкретизацією їх ролей, викриттям його організатора.

Залежно від різновиду незаконних порубок елементний склад таких груп, порядок їх формування та функціонування відрізняються.

За результатами проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, встановлено, що побутова порубка лісу вчинялася за попередньою змовою групою осіб (28,6 %) або одноосібно (71,4 %). Результати проведеного опитування слідчих Національної поліції України вказують, що комерційні порубки вчинюються лише у складі організованих груп (98,2 %). Встановлення чисельного складу та структурно-функціональної побудови злочинних груп, що вчиняють незаконні порубки за наявності дозвільних документів, але з грубим порушенням правил лісозаготівлі («сірі рубки») представляє певну складність, оскільки такі порубки здійснюються за організацією, керівництвом та безпосередньою участю працівників лісових господарств різних ланок. Для здійснення такої діяльності широко використовують як людські, так і машинні ресурси, що перебувають у розпорядженні лісових господарств, та використовуються для легальної діяльності. До такої незаконної діяльності, також, можуть легально залучатися фізичні особи-підприємці, які, як за офіційною процедурою (через відкриті аукціони та тендери), так і поза нею закуповують послуги на проведення заходів з формування та оздоровлення лісів. Дуже часто такі незаконні порубки забезпечені більшістю необхідних документів та зовні мають вигляд легальних.

Доведено, що організовані групи, які здійснюють незаконні порубки лісу, структурно-функціонально складаються з організатора (ними виступали фізичні особи-підприємці, які мають у власності лісопереробні підприємства та складські приміщення (64,7 %), службові особи установ, підприємств та організацій, у віданні яких перебувають ліси (35,3 %)) та виконавців (звальщиків, технічних помічників, водіїв, спостерігачів, переробників, які були підпорядковані або знайомі організатору чи іншим співучасникам злочину), а для забезпечення її успішного функціонування широко залучаються пособники (працівники правоохоронних органів, приватні підприємці, працівники лісових господарств, працівники митних органів, водії легкових та вантажних автомобілів, які можуть і не входити до складу організованої

групи).

Відзначено тенденцію до зміни традиційної схеми вчинення комерційної порубки, зокрема за рахунок створення з числа виконавців злочину так званих «мобільних» бригад (чисельністю 3-5 осіб), діяльність яких пов'язана з реалізацією різними виконавцями окремих етапів незаконної порубки, що розподілені у часі. Таке розподілення ролей дозволяє «бригадам» швидко пересуватися та охоплювати своєю злочинною діяльністю значну територію, надає можливість зробити «безпечним» подальший збут незаконно добутої деревини, а також протягом тривалого часу залишатися безкарними, заподіюючи величезні збитки.

Розділ 2 «Початковий етап розслідування незаконної порубки лісу» складається з трьох підрозділів, які присвячені розгляду особливостей діяльності органів Національної поліції України при отриманні інформації про незаконну порубку лісу, обставин, що підлягають з'ясуванню, типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування, відповідних їм напрямів розслідування й алгоритмів слідчих (розшукових) дій з їх розв'язання.

У підрозділі 2.1 «Отримання інформації про кримінальне правопорушення та прийняття рішення про початок досудового розслідування» на підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень визначено, що основними джерелами інформації про ознаки незаконної порубки лісу є: повідомлення від державних природоохоронних органів (36,2 %); безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення співробітниками правоохоронних органів (16,4 %); повідомлення від власника, розпорядника чи користувача лісу (21,1 %); повідомлення від громадських природоохоронних організацій (16 %); отримання інформації про кримінальне правопорушення із засобів масової інформації та мережі інтернет (10,3 %). Усім переліченим джерелам інформації про незаконну порубку лісу притаманний власний обсяг криміналістично значущої інформації про злочин, що впливає на прийняття слідчим рішення про внесення відповідних відомостей до ЄРДР та попередню кваліфікацію діяння.

Встановлено, що однією з основних проблем попередньої кваліфікації досліджуваних злочинів є складність розмежування незаконної порубки лісу та суміжних адміністративних правопорушень. Запропоновано орієнтовний алгоритм дій слідчого під час прийняття рішення про початок досудового розслідування незаконної порубки лісу.

У підрозділі 2.2 «Обставини, що підлягають з'ясуванню» відповідно до вимог ст. 91 КПК України, на основі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень, сформульовано модельний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування незаконної порубки лісу, до якого входять: подія незаконної порубки лісу (час, місце та обстановка вчинення злочину); предмет злочинного посягання (тип та географічне розташування порубаного лісу, його володілець та форма власності); особа злочинця (анкетні дані, наявність службового чи іншого спеціального статусу); співучасники порубки, їх роль у вчиненні злочину, наявність ознак організованості в їх діяннях; винуватість злочинців у вчиненні незаконної порубки, їх форма

вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення); способи та засоби порубки на кожному етапі вчинення злочину; вид і розмір шкоди, завданої незаконною порубкою лісу, інформація про її добровільне відшкодування злочинцем, розмір процесуальних витрат; причинно-наслідковий зв'язок між подією порубки, способами та засобами її вчинення та видом і розміром заподіяної шкоди; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

У підрозділі 2.3 «Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, відповідні їм слідчі версії та алгоритми їх розв'язання» розглянуто специфіку формування, зміст та різновиди типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування незаконної порубки лісу, сформовано відповідні їм слідчі версії та алгоритми їх розв'язання.

Типізацію слідчих ситуацій початкового етапу розслідування незаконної порубки лісу здійснено залежно від змісту інформації про подію вчинення незаконної порубки лісу та особу злочинця. Зокрема, ґрунтуючись на результатах вивчення матеріалів кримінальних проваджень, виділено такі типові слідчі ситуації: 1) встановлено ознаки вчинення незаконної порубки, особу (злочинця) затримано на гарячому (76,5 %): 1.1. злочинця затримано під час здійснення порубки; 1.2. злочинця затримано під час транспортування деревини; 2) встановлено ознаки вчинення незаконної порубки, встановлено ознаки особи злочинця, проте останнього не було затримано (15,3 %); 3) встановлено ознаки вчинення незаконної порубки, не встановлено ознаки особи злочинця (8,2 %). Для кожної з ситуацій наведено відповідні їй слідчі версії, а також запропоновано типові тактичні операції з їх перевірки.

Відзначено, що такі тактичні операції у межах методики розслідування незаконної порубки лісу мають надавати орієнтовний перелік та порядок проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів, спрямованих на вирішення конкретних задач розслідування з огляду на наявний у кожній типовій слідчій ситуації обсяг інформації про подію злочину.

До типових тактичних операцій, спрямованих на перевірку основних версій та на вирішення конкретних завдань розслідування незаконної порубки лісу віднесено: затримання злочинця; встановлення особи та розшук невідомого злочинця; встановлення очевидців злочину; відшукування незаконно добутої деревини; встановлення шляхів реалізації незаконно добутої деревини; визначення виду та обсягу шкоди.

Розділ 3 «Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу» складається з трьох підрозділів, у яких розглянуто особливості організації і тактики проведення огляду місця події, допиту свідків і

підозрюваних, а також використання можливостей судових експертиз під час розслідування незаконної порубки лісу.

У підрозділі 3.1 «*Організація й тактика огляду місця події*» відзначено, що огляд місця події за фактами незаконної порубки лісу є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться на початковому етапі розслідування та, залежно від слідчої ситуації, що складається на момент його проведення, має свої особливості, які виявляються в: наявності значної території, яку потрібно оглянути; вжитті заходів щодо залучення до огляду спеціалістів відповідного профілю (працівників лісгоспу та ін.); обранні відповідного методу огляду залежно від площі порубки та об'єму незаконно добутої деревини; необхідності вилучення різноманітних слідів злочину та об'єктів (зокрема торцевих зрізів пеньків, зразків ґрунту); обов'язковому складанні відповідних схем місця події; доцільності використання квадрокоптерів для проведення фото- або відеозйомки значної за площею ділянки, на якій здійснюється порубка лісу; наявності труднощів, пов'язаних з прив'язкою виявлених слідів до місцевості, для вирішення яких запропоновано використовувати сучасні GPS-навігатори тощо.

Виходячи з усталеного в криміналістичній науці погляду на етапи огляду місця події, запропоновано організаційно-тактичні рекомендації щодо його проведення, вилучення, упакування та процесуальної фіксації матеріально-фіксованої інформації, що була отримана під час огляду.

У підрозділі 3.2 «*Допит свідків та підозрюваних*» дисертантка зазначає, що на початковому етапі розслідування найчастіше проводилися допити свідків та підозрюваних, а отримана при цьому інформація виступала основою формування доказової бази винності осіб.

Відзначено, що до осіб, яких може бути допитано як свідків при розслідуванні незаконної порубки лісу, слід віднести: працівників лісового господарства (директор, головний лісничий, головний інженер, майстер лісу, лісничий, вальщик лісу, працівники держлісоохорони, лісової охорони, інші лісокористувачі та власники лісу); представників потерпілого – працівників лісгоспу, які повідомили про факт виявлення незаконної порубки лісу; працівників поліції, які виявили незаконну порубку або брали участь у проведенні заходів щодо затримання зловмисників; осіб, які є очевидцями вчинення незаконної порубки лісу або володіють важливою інформацією; осіб, яких було залучено до проведення огляду місця події як понятих. Визначено предмет допиту таких осіб та розглянуто особливості його проведення.

Виходячи зі слідчої ситуації, що склалась на момент допиту підозрюваного, наявної у слідчого криміналістично значущої інформації, особливостей його особи, а також обраної ним лінії поведінки, у дисертаційному дослідженні запропоновано перелік основних обставин, що підлягають установленню під час такого допиту.

У підрозділі 3.3 «*Особливості використання можливостей судових експертиз*» доведено, що призначення й проведення судових експертиз є

однією з найбільш поширених форм використання спеціальних знань на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу.

Виходячи з типової слідової картини місця події, рекомендовано призначати екологічну, земельно-технічну, ботанічну, біологічну, економічну, ґрунтознавчу, трасологічну (слідів знарядь та інструментів, слідів взуття, слідів транспортних засобів, встановлення цілого за частинами) та дактилоскопічну експертизи. Запропоновано орієнтовні переліки питань, які мають бути поставлені перед експертами, наведено рекомендації щодо підготовки матеріалів при призначенні зазначених експертиз, та надано пропозиції з використання викладених у висновках експертів результатів досліджень під час досудового розслідування.

Рекомендовано до підготовки матеріалів при призначенні таких експертиз залучати відповідних спеціалістів, а самі експертизи призначати в комплексі.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає у розробленні основ методики розслідування незаконної порубки лісу. Найсуттєвішими науковими та практичними результатами дослідження є такі:

1. Ключовим елементом методики розслідування незаконної порубки лісу є криміналістична характеристика, яка поряд з обставинами, що підлягають з'ясуванню, основами організації розслідування та положеннями щодо особливостей організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій входить до структури криміналістичної методики розслідування злочинів цього різновиду.

До найбільш вагомих складових такої характеристики належать обстановка та предмет злочинного посягання, способи та сліди злочинної діяльності, особа злочинця.

2. Основними елементами обстановки вчинення злочину, передбаченого ст. 246 КК України, є просторово-часові, природно-кліматичні (метеорологічні) та виробничі фактори. Місце вчинення такого злочину переважно віддалене від проїзних трас, має стійкий ґрунт, не перевіряється регулярно контролюючими та правоохоронними органами й містить необхідні злочинцю дерева. Незаконні порубки здійснюються переважно з пізньої осені й до ранньої весни, як правило, вдень. Характер суспільно небезпечних наслідків таких злочинів різниться залежно від природно-кліматичної зони місцевості вчинення незаконної порубки.

3. Способи незаконної порубки лісу зазвичай є повноструктурними. Підготовка до вчинення цього різновиду злочинів полягає у виборі часу, місця незаконної порубки, визначенні її предмета, підшукуванні та підготовці знарядь і засобів злочину, підборі співучасників. Способом безпосереднього вчинення є «незаконна порубка», яку можна умовно поділити на лісосічні та транспортні роботи.

Для приховування незаконної порубки лісу характерними є підкуп або залякування працівників лісництв, правоохоронних та митних органів, виготовлення або отримання фіктивних документів для проведення рубки, маскування або знищення пеньків, залишених після рубки, швидка реалізація або видозмінення незаконно добутої деревини

4. Типовим для незаконної порубки лісу є утворення таких категорій слідів: сліди людини (взуття, пальців рук, біологічних об'єктів, предметів побуту, які залишені злочинцем); сліди знарядь злочину (транспортних засобів, допоміжних пристосувань, знарядь та механізмів розпилу та рубки дерев); сліди матеріальної та інтелектуальної підробки дозвільних документів; сліди-наслідки (негативні зміни у навколишньому середовищі, які свідчать про наявність екологічної або іншої шкоди); ідеальні сліди.

5. Незаконним порубкам лісу властивий здебільшого груповий характер їх вчинення. Злочинні групи, що вчиняють досліджуваний вид злочину, характеризуються стійкими, стабільними відносинами, метою неодноразового вчинення порубок, єдиним планом злочинної діяльності з чітким визначенням функцій кожного учасника, дотриманням заходів і засобів конспірації; централізованим розподілом між учасниками групи грошових коштів, отриманих від злочинної діяльності.

За розподілом функцій у таких групах можна виокремити організаторів, виконавців (звальщиків, технічних працівників, водіїв, переробників), пособників (працівників природо- та правоохоронних органів лісових господарств).

6. Основними джерелами інформації про незаконні порубки лісу є: повідомлення про ознаки кримінального правопорушення від державних природоохоронних органів; безпосереднє виявлення ознак злочину співробітниками правоохоронних органів; повідомлення від власника, розпорядника чи користувача лісу; повідомлення від громадських природоохоронних організацій; отримання інформації про кримінальне правопорушення із засобів масової інформації та мережі інтернет. Усім переліченим джерелам інформації про незаконну порубку лісу притаманний власний об'єм криміналістично значущої інформації про злочин, що впливає на прийняття слідчим рішення про внесення відповідних відомостей до ЄРДР та попередню кваліфікацію діяння.

7. Обставини, що підлягають з'ясуванню, є самостійним елементом структури окремої криміналістичної методики і не охоплюються криміналістичною характеристикою.

При розслідуванні незаконної порубки лісу з'ясуванню підлягають такі типові обставини: подія незаконної порубки лісу; предмет злочинного посягання; особа злочинця; співучасники порубки, їх роль у вчиненні злочину, наявність ознак організованості в їх діяннях; винуватість злочинців у вчиненні незаконної порубки, їх форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; способи та засоби вчинення порубки на кожному етапі вчинення злочину; вид і розмір шкоди, завданої незаконною порубкою лісу, інформація про добровільне її відшкодування злочинцем,

розмір процесуальних витрат; причинно-наслідковий зв'язок між подією порубки, способами та засобами її вчинення та видом і розміром заподіяної шкоди; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

8. Типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування незаконної порубки лісу є: 1) встановлено ознаки вчинення незаконної порубки, особу (злочинця) затримано на гарячому: 1.1. злочинця затримано під час здійснення порубки; 1.2. злочинця затримано під час транспортування деревини; 2) встановлено ознаки вчинення незаконної порубки, встановлено ознаки особи злочинця, проте останнього не було затримано; 3) встановлено ознаки вчинення незаконної порубки, не встановлено ознаки особи злочинця.

Кожній наведеній ситуації притаманний власний перелік слідчих версій та типових тактичних операцій, спрямованих на їх перевірку і вирішення конкретних завдань розслідування: затримання злочинця; встановлення особи та розшук невідомого злочинця; встановлення очевидців злочину; відшукування незаконно добутої деревини; встановлення шляхів реалізації незаконно добутої деревини; визначення виду та обсягу шкоди.

9. Успішність початкового етапу розслідування незаконної порубки лісу залежить, перш за все, від тактично правильного, повного та всебічного проведення огляду місця події.

Така слідча (розшукова) дія має свої особливості, які виявляються у: наявності значної території, яку необхідно оглянути; вжитті заходів щодо залучення до огляду спеціалістів відповідного профілю; обрання відповідного способу огляду залежно від площі порубки та обсягу незаконно добутої деревини; необхідності вилучення різноманітних слідів злочину та об'єктів (зокрема торцевих зрізів пеньків, зразків ґрунту); обов'язковому складенні відповідних схем місця події; доцільності використання квадрокоптерів для проведення фото- або відеозйомки значної за площею території; наявності складнощів, що пов'язані з прив'язкою до місцевості виявлених слідів та ін.

На початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу доцільно проводити допити свідків (працівників лісового господарства (директор, головний лісничий, головний інженер, майстер лісу, лісничий, вальщик лісу, працівники держлісоохорони, лісової охорони, інші лісокористувачі та власники лісу); представників потерпілого – працівників лісгоспу, які повідомили про факт виявлення незаконної порубки лісу; працівників поліції, які виявили незаконну порубку або брали участь у проведенні заходів щодо затримання зловмисників; осіб, які є очевидцями вчинення незаконної порубки лісу або володіють важливою інформацією; осіб, яких було залучено до проведення огляду місця події як понятих).

Особливості допиту зазначеної категорії осіб визначаються обсягом наявної у них інформації щодо механізму злочину, а отримана від них інформація виступає ключовим базисом формування доказової бази.

Обрання тактики допиту підозрюваних залежить від слідчої ситуації, що склалася на момент допиту, наявної криміналістично значущої інформації, особливостей особи допитуваного, а також обраної ним лінії поведінки.

10. Перелік судових експертиз, які призначаються під час розслідування незаконної порубки лісу, визначається, виходячи з механізму вчинення цього різновиду злочинів та типової слідової картини на місці події. До експертиз, які необхідно проводити під час досудового розслідування досліджуваних злочинів, належать такі: екологічна; земельно-технічна; ботанічна; біологічна; економічна; ґрунтознавча; трасологічна (слідів знарядь та інструментів, слідів взуття, слідів транспортних засобів, встановлення цілого за частинами); дактилоскопічна. До підготовки матеріалів при призначенні таких експертиз доцільно залучати відповідних спеціалістів, а самі експертизи призначати в комплексі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Пилипенко О. М. Типові тактичні операції при розслідуванні незаконної порубки лісу. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 2. С. 335 – 339.

2. Пилипенко О. М. Використання сучасних можливостей судових експертиз на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2016. № 4 (76). С. 232–241.

3. Пилипенко О. М. Особливості початку досудового розслідування незаконної порубки лісу. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 239–244.

4. Пилипенко О. М. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування незаконної порубки лісу. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 5. С. 157–159.

5. Пилипенко О. М. Особа злочинця в структурі криміналістичної характеристики незаконної порубки лісу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 2. С. 44–47.

6. Пилипенко О. М. Особливості організації й тактики огляду місця події при розслідуванні незаконної порубки лісу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2018. Випуск 2 (82). С. 280–289.

7. Пилипенко О. М. Криміналістична характеристика незаконної порубки лісу. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.- метод. зб.* Київ, 2016. Вип. 61. С. 183–190.

8. Пилипенко О. М. Відомості щодо обстановки злочину у структурі криміналістичної характеристики незаконної порубки лісу. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності* : збірн. матер. всеукр. наук.-практ.

Інтернет конференції (м. Сєвєродонецьк, 23 грудня 2016 р.). Сєвєродонецьк, 2017. С. 244–246.

9. Пилипенко О. М. Типові способи та сліди незаконної порубки лісу. *Проблеми доказування: теорія і практика* : матер. наук.-практ. конференц. (м. Сєвєродонецьк, 29 жовтня 2016 р.). Сєвєродонецьк, 2017. С. 164–167.

10. Пилипенко О. М. Особливості допиту підозрюваного при розслідуванні незаконної порубки лісу. *Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Сєвєродонецьк, 19 травня 2017 р.). Сєвєродонецьк, 2017. С. 235–238.

АНОТАЦІЯ

Пилипенко О.М. Основи методики розслідування незаконної порубки лісу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2018.

Дисертація є комплексним дослідженням, в якому на основі положень загальної теорії криміналістики, кримінального права та процесу, інших галузей знань, узагальнення слідчої та судової практики розроблено основи методики розслідування незаконної порубки лісу. Досліджено елементний склад криміналістичної характеристики зазначених злочинів, визначено та систематизовано типові джерела інформації про незаконну порубку лісу, запропоновано орієнтовний алгоритм дій слідчого під час прийняття рішення про початок досудового розслідування незаконної порубки лісу. Сформовано модельний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування злочинів зазначеної категорії. Виокремлено типові слідчі ситуації та їх різновиди на початковому етапі досудового розслідування незаконної порубки лісу. Розроблено комплекс типових тактичних операцій, що можуть бути проведені на початковому етапі розслідування цього різновиду злочинів з метою перевірки основних версій та вирішення типових тактичних завдань початкового етапу розслідування. Розглянуто особливості організації й тактики проведення огляду місця події, допиту свідків та підозрюваних. Запропоновано науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності їх реалізації. Визначено типовий перелік судових експертиз та напрями підвищення ефективності використання їх результатів у кримінальних провадженнях за фактами незаконної порубки лісу.

Ключові слова: незаконна порубка лісу, криміналістична методика, досудове розслідування, кримінальне провадження, криміналістична характеристика злочину, початковий етап розслідування, тактична операція, слідчі (розшукові) дії.

АННОТАЦИЯ

Пилипенко Е.Н. Основы методики расследования незаконной порубки леса. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2018.

Диссертация является комплексным исследованием основ методики расследования незаконной порубки леса. Определено, что центральным элементом методики расследования данной разновидности преступлений является их криминалистическая характеристика, исследован ее элементный состав. Проанализированы структура и содержание обстановки преступления, приведены сведения о предмете незаконной порубки леса. Исследованы способы и следы подготовки, совершения и сокрытия незаконной порубки леса. Систематизированы сведения о лицах, совершающих данные преступления.

Рассмотрены особенности выявления признаков преступления и начала досудебного расследования незаконной порубки леса. Указаны типичные поводы для внесения сведений в Единый реестр досудебных расследований по фактам незаконной порубки леса и проблемы предварительной квалификации исследуемых преступлений.

Сформулирован модельный перечень обстоятельств, подлежащих выяснению при расследовании незаконной порубки леса: событие незаконной порубки леса; предмет преступного посягательства; личность преступника; соучастники порубки, их роль в совершении преступления, наличие признаков организованности в их действиях; виновность лиц в совершении незаконной порубки, их форма вины, мотив и цель совершения уголовного правонарушения; способы и средства совершения порубки на каждом этапе совершения преступления; вид и размер вреда, причиненного незаконной порубкой леса, информация о его добровольном возмещении преступником, размер процессуальных издержек; причинно-следственная связь между событием порубки, способами и средствами ее совершения, видом и размером причиненного вреда; обстоятельства, влияющие на степень тяжести совершенного уголовного правонарушения и характеризующие личность обвиняемого; обстоятельства, являющиеся основанием для освобождения от уголовной ответственности или наказания; обстоятельства, являющиеся основанием для применения к юридическим лицам мер уголовно-правового характера.

Рассмотрены типовые следственные ситуации первоначального этапа расследования указанных преступлений. Для каждой из выделенных ситуаций сформированы соответствующие следственные версии. Определен типовой перечень тактических операций, направленных на проверку основных версий и разрешение конкретных задач расследования.

Даны рекомендации по организации и тактике проведения следственного осмотра, технической и процессуальной фиксации материально-фиксированной информации, которая была получена в ходе проведения данного следственного (розыскного) действия.

Сформулированы организационно-тактические рекомендации для следователей по подготовке и проведению допроса свидетелей и подозреваемых при расследовании незаконной порубки леса.

На основе анализа судебно-следственной практики рекомендован перечень судебных экспертиз, которые необходимо проводить при расследовании незаконной порубки леса: экологическая; земельно-техническая; ботаническая; биологическая; экономическая; почвоведческая; трасологическая (следов орудий и инструментов, следов обуви, следов транспортных средств, установление целого по частям); дактилоскопическая. Сформулирован ориентировочный перечень вопросов, которые могут быть решены с помощью указанных экспертиз.

Ключевые слова: незаконная порубка леса, криминалистическая методика, досудебное расследование, криминалистическая характеристика преступления, первоначальный этап расследования, тактическая операция, следственные (розыскные) действия.

SUMMARY

Pylypenko O.M. Fundamentals of the methodology of investigation of illegal logging. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Juridical Sciences, specialty 12.00.09 - criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational search activity. - Kharkiv National University named after V. N. Karazin, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2018.

The dissertation is a complex study of the basics of the methodology for investigation of illegal logging. It is determined that a forensic characteristic of crime is the central element of the methodology for investigating such kind of crimes. On the basis of the provisions concerning general theory of criminalistics and the synthesis of criminal proceedings materials, the peculiarities of revealing signs of a criminal offense, the content and variety of typical investigative situations of the initial stage of pre-trial investigation of illegal logging are formulated. Formulated a model list of circumstances to be clarified when investigating this category of crimes. Recommendations on the organization and tactics of conducting certain investigative (search) actions during the investigation of the mentioned type of crimes are given, especially: inspection, questioning of witnesses and the suspect. A typical complex of forensic examinations, that should be appointed during the investigation of illegal logging is proposed.

Key words: illegal logging, forensic methods, pre-trial investigation, criminal proceedings, criminalistics characteristics of the crime, the initial stage of the investigation, investigative (search) actions

Відповідальний за випуск канд. юрид. наук Шайтуро О.П.

Підписано до друку 22.10.2018. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Видруковано на ризографі.

Умов. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим. Зам. № _____

Друкарня